

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Нишу бр. 221/1-9-3-01 од 18. јуна 2021. године именована сам за једног од рецензената за давање стручне оцене рукописа *ЗДЕ У СВЕТОМУ ГРАДУ ЈЕРУСАЛИМУ. ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА СРПСКЕ ПУТОПИСНЕ ПРОЗЕ* аутора др Ирене Цветковић Теофиловић, ванредног професора.

РЕЦЕНЗИЈА

Рукопис *Зде у светому граду Јерусалиму. Прилог проучавању језика српске путописне прозе* Ирене Цветковић Теофиловић је монографија о језику *Поклоњенија Часнаго гроба Гаврила Тадића* из 1662. године коју чини 289 страна преломљеног, нумерисаног текста, опремљеног одговарајућим илустрацијама (цртежима из самог *Поклоњенија*, снимцима делова текста, нацртом одређених граfiја и сл.). Одлике језика овог значајног споменика српске путописне прозе поређене су са одликама језика других проскинитариона, нарочито са језиком *Дневника патријарха Арсенија III Чарнојевића о путовању у Јерусалим* током 1682–1683. године и *Поклоњенија гробу Господњу* Андреја Петковића из 1734. године, чиме је настављено утврђивање заједничких одлика, али и специфичности споменка овог жанра, који је своје узоре имао у грчким и руским споменицима исте саржине и намене.

Иако је *Поклоњеније Часнаго гроба Гаврила Тадића* од раније познато научној јавности и донекле проучено од стране домаћих и страних истраживача, Ирена Цветковић Теофиловић је успела да из Националне библиотеке Израела у Јерусалиму прибави споменик у целини, који у свом раду именује као *јерусалимски рукопис*, укључујући ту и стране које су до сада остале недоступне јавности, тако да ово истраживање обухвата све оно што је од њега остало сачувано (34 листа, од некадашњих 40), у чему се огледа први и посебно значајан научни квалитет овог рада.

Језичка анализа *Поклоњенија* дата је у оквиру следећих поглавља: 1. *О путописном жанру у српској писмености XIII–XVIII века*, 2. *Стилске одлике водича по Светим местима као жанра српске писмености XIII–XVIII века*, 3. *Грешни Гаврил Тадић*, 4. *Поклоњеније Часнаго гроба Гаврила Тадића и сродни списи*, 5. *Садржај Поклоњенија Часнаго гроба Гаврила Тадића са кратким освртом на досадашња књижевно-језичка истраживања* – у којима се говори о досадашњим проучавањима језика старе српске путописне прозе, као и о постојећим књижевно-језичким проучавањима Тадићевог рукописа; затим: 6. *Палеографске, граfiјске и ортографске особине рукописа Поклоњеније Часнаго гроба Гаврила Тадића*, са поднасловима: *Напомене из домена палеографије*, *Особине граfiје*, *Напомене о ортографији*, *Општи осврт* – у којима се аргументовано коригује постојећи закључак о томе да је читав *јерусалимски рукопис* дело Гаврила Тадића и доказује да је додатак, који и садржином и одређеним граfiјским одликама одудара од самог *Поклоњенија*, писала касније друга рука; даље, према устаљеној методологији, обрађене су: 7. *Фонетско-фонолошке одлике језика Поклоњенија Часнаго гроба Гаврила Тадића* (*Српскословенске и народне фонетско-фонолошке одлике*, са поднасловима: *Вокализација полугласника у а у тзв. књишким категоријама*, *Рефлекси гласа јат*, *Вокално л*, *Вокално р*, *Сугласник л на крају слога*, *Рефлекси група *tj, *dj*, *Сугласници х и ф*, *Групе вс-, чт- и чр*, *Јотованье у сугласничким групама јт и јд*, *Ново јотованье*, *Статус африката*, *Општи осврт*), 8. *Морфолошке одлике језика Поклоњенија Часнаго гроба Гаврила Тадића* (у оквиру

којих се И. Цветковић Теофиловић бави одликама речи са деклинацијом, конјугацијом и непроменљивим врстама речи) и 9. *Синтаксичке одлике језика Поклоњенија Часнаго гроба Гаврила Тадића у светлости српске путописне прозе* (које покривају следећа питања истакнута поднасловима: *Синтакса надежа, Конгруенција, Синтакса глагола, Синтакса реченице, Ред речи у реченици, Општи осврт*). Посебно поглавље, насловљено 10. *Изрази за мере у језику српске путописне прозе*, посвећено је значајној одлици овог жанра – потреби да се прецизно изрази растојање, величина и димензије предмета, број предмета и сл., што се анализира у слично насловљеним мањим целинама. У поглављу 11. *Лексичке одлике језика Поклоњенија Часнаго гроба Гаврила Тадића*, анализира се српскословенска, српска народна и лексика страног порекла. Закључном поглављу (13. *Закључак*) претходи поглавље 12. *Однос српскословенских и народних особина у рукопису Поклоњеније Часнаго гроба Гаврила Тадића*, у коме се на основу претходне анализе сучељавају фонетске, морфолошке и друге језичке особине источнохерцеговачког (херцеговачко-крајишког) дијалекта српског језика и српскословенске редакције. Рукопис се завршава резимеом на српском и енглеском језику, списком коришћене литературе и илустрацијама.

У овој студији коришћене су дескриптивна и контрастивна метода, при чему су, након описа граfiјског система, уз довољан број потврда, праћене одговарајуће језичке особине српскословенске редакције и источнохерцеговачког (херцеговачко-крајишког) дијалекта у *Поклоњенију Часнаго гроба Гаврила Тадића*, које су поређене са језичким и граfiјским особинама поменутих путописа А. Петковића и А. Црнојевића према одговарајућим студијама. Посебан изазов био је поређење са језичким и текстолошким одликама *Београдског рукописа*, водича по Светим местима из XVII века, познатог само према издању Љ. Стојановића из 1886. године пошто је априла 1941. године оригинал изгорео у Народној библиотеци Србије у Београду, који има велике сличности са Тадићевим *Поклоњенијем*, будући да су оба, како закључује И. Цветковић Теофиловић, вероватно настала на основу истог словенског предлошка. Свако поглавље одвојено је илустрацијом из рукописа *Поклоњенија*, што је од значаја за проучаваоце историје уметности до будућег фототипског објављивања овог споменика, које ће вероватно уследити, пошто је у питању један од ретких веома богато илустрованих старих српских путописа.

У предговору књиге *Зде у светому граду Јерусалиму. Прилог проучавању језика српске путописне прозе* наглашава се да је замишљена као „прилог познавању језика српских проскинитарiona, са циљем да послужи као подстрек истраживањима језика српске путописне прозе“. На основу подробног упознавања са њеном садржином и сагледавања актуелности литературе, научне релевантности и теоријско-методолошке утемељености, сматрамо да је она не само остварила тај циљ кроз детаљан језички опис споменика и његово смештање у оквире језика жанра и епохе, него је отишла и корак даље, обезбеђујући увид у рукопис у целини и расветљавајући однос *Поклоњенија Часнаго гроба Гаврила Тадића* и других текстова *јерусалимског рукописа*, као и однос *Поклоњенија* и *Београдског рукописа*. Због свега тога је са задовољством препоручујем за штампу.

У Нишу, 16. 8. 2021. године

проф. др Надежда Д. Јовић
редовни професор Филозофског факултета у Нишу